



*Nurullo TURSUNOV,*

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Tarix fanlari kafedrası dotsenti, tarix fanlari doktori*

*E-mail: nurullo2447603@gmail.com*

*Faxriddin YORMATOV,*

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti dotsenti, tarix fanlari nomzodi*

*TISU dotsenti, t.f.d. M.Fayzullayeva taqrizi asosida*

## DO‘STLIK VA ISHONCHGA ASOSLANGAN O‘ZBEKISTON – CHEXIYA RESPUBLIKALARI HAMKORLIGI TARIXIDAN

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekiston Respublikasi va Chexiya Respublikasi o‘rtasida o‘ziga xos ilk hamkorlik munosabatlarining o‘rnatilish tarixi haqida qichqacha ma‘lumotlar berilib, keyingi yillarda bu hamkorlikning yanada rivojlanganligi va yangi qirralari haqida batafsil so‘z yuritilgan. O‘zbekiston Respublikasi va Chexiya Respublikasi o‘rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy, savdo va madaniy sohalarida olib borilayotgan ikki tomonlana aloqalar hamda strategik hamkorlik natijalari haqida ma‘lumotlar keltirilgan.

**Kalit so‘zlar:** O‘zbekiston Respublikasi, Chexiya Respublikasi, hamkorlik, strategik, Prezident, savdo, iqtisodiyot, madaniyat, diplomatik, ilmiy-texnikaviy hamkorlik, Toshkent, Praga, investitsiya.

## ИЗ ИСТОРИИ УЗБЕКИСТАНА-ЧЕШСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА, ОСНОВАННОГО НА ДРУЖБЕ И ДОВЕРИИ

Аннотация

В статье представлена подробная информация об истории установления уникальных первых отношений сотрудничества между Республикой Узбекистан и Чехией, а также подробно рассмотрены дальнейшее развитие и новые аспекты этого сотрудничества в последующие годы. Представлена информация о двусторонних отношениях между Республикой Узбекистан и Чехией в социально-экономической, торговой и культурной сферах, а также результатах стратегического сотрудничества.

**Ключевые слова:** Республика Узбекистан, Чехийская Республика, партнерство, стратегическое, Президент, торговля, экономика, культура, дипломатическое, научно-техническое сотрудничество, Ташкент, Прага, инвестиции.

## FROM THE HISTORY OF UZBEKISTAN-CZECH COOPERATION BASED ON FRIENDSHIP AND TRUST

Annotation

The article provides detailed information about the history of the establishment of the unique first cooperative relationship between the Republic of Uzbekistan and the Czech Republic, as well as the further development and new aspects of this cooperation in subsequent years. Information is presented on bilateral relations between the Republic of Uzbekistan and the Czech Republic in the socio-economic, trade and cultural spheres, as well as the results of strategic cooperation.

**Key words:** Republic of Uzbekistan, Czech Republic, partnership, strategic, President, trade, economics, culture, diplomatic, scientific and technical cooperation, Tashkent, Prague, investments.

**Kirish.** Chexiya Respublikasi va O‘zbekiston Respublikasi o‘rtasidagi hamkorlik aloqalari mustaqilligimizning ilk yillaridanoq o‘rnatildi. O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligini Chexiya Respublikasi 1992-yil 24-yanvar kuni tan olib, 1993-yil 1-yanvarda esa o‘zaro hamkorlik munosabatlari yo‘lga qo‘yildi. Chexiya Respublikasi tomonidan 1992-yil Toshkentda Savdo vakolatxonasi faoliyat yurita boshlagan bo‘lsa, 1993-yilga kelib, ikki davlat o‘rtasida savdo-iqtisodiy va ilmiy-texnikaviy hamkorlik to‘g‘risidagi hukumatlararo bitim tuzilib, ikki davlat hamkorligi yanada jadallasha boshladi. Ijtimoiy-madaniy hamkorlik borasida ham o‘ziga xos ishlar amalga oshirildi. O‘zbekistonning yosh iste’dodlari 1994-yildan buyon Chexiyaning Liditsa shahrida o‘tadigan an‘anaviy Jahon bolalar ijodiyoti ko‘rgazmasida qatnashib keladi. Chexiya hukumati O‘zbekistonlik talaba va tadqiqotchilar uchun har yili grantlar ajratmoqda.

1997-yil 14-16 yanvar kunlari O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Karimovning Chexiya Respublikasiga qilgan rasmiy tashrifi ikki hamkor va do‘st mamlakatlar o‘rtasidagi aloqalarning yanada rivojlanishiga sabab bo‘ldi desak, aslo mubalag‘a bo‘lmaydi. Tahrif chog‘ida ko‘plab kelishuvlarga erishilib, bir qator

shartnomalar tuzildi. Bu borada: “Sarmoyalarni o‘zaro rag‘batlantirish va himoyalash, tashqi iqtisodiy faoliyatni boshqaruvchi muassasalar va milliy banklarning hamkorligi to‘g‘risidagi”gi shartnoma shular jumlasidandir.

1997-yil 27-29 oktabrida Chexiya Respublika Bosh vazirri V. Klaus mamlakatimizga rasmiy tashrif buyuradi. Bu tashrif ikki hamkor va do‘st davlatlar o‘rtasidagi munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqdi. 2003-yili ikki davlat o‘rtasidagi tashqi savdo aylanmasi 39,4 mln. AQSh dollarini tashkil etgan bo‘lsa, uning 19,8 mln. dollari eksport va 19,7 mln. dollari importdan iborat bo‘ldi.

Bugungi kunda yurtimizda Chexiya investitsiyasi asosida tashkil etilgan 28 ta qo‘shma korxonalar faoliyat yuritmoqda. Bundan tashqari, madaniy va ta‘lim sohasida ham aloqalar kun sayin rivojlanib bormoqda. 2003-yildan boshlab O‘zbekiston FA Arxeologiya instituti Praga Universitetining Karlova nomidagi klassik arxeologiya instituti bilan O‘zbekistonning janubiy mintaqalari antik madaniyatini o‘rganish yo‘lida hamkorlik qilib kelmoqda [1].

**Tahlil va natijalar.** Toshkentda 2004-yilning oktabr oyiga kelib, Chexiya Respublikasi elchixonasining ochilishi ikki do‘st va hamkor mamlakatlar o‘rtasidagi aloqalarning yanada keng rivojlanishiga sabab bo‘ldi. Birinchi

Prezidentimiz Islom Karimovning taklifiga binoan Chexiya Respublikasi Prezidenti Vatslav Klaus 2004-yilning 12-15 sentabr kunlari rasmiy tashrif bilan yurtimizda bo'ldi. Uchrashuv chog'ida Prezidentlar o'zaro munosabatlarning bugungi ahvolini tahlil etib, istiqbollarini muhokama qildilar, tomonlarni qiziqtirgan xalqaro muammolar yuzasidan fikr almashdilar. Ushbu tashrif O'zbekiston-Chexiya munosabatlarini hamda o'zaro hamkorlikni yangi bosqichga ko'tarishi ta'kidlandi. Suhbat chog'ida ikki davlat tomonidan savdo-iqtisodiy va ilmiy-texnikaviy hamkorlik bo'yicha hukumatlararo komissiyaning faoliyatiga, terrorchilik va diniy ekstremizmga, noqonuniy muhojirlik va qurol-yarog' savdosiga, uyushgan jinoyatchilik va narkobiznesga qarshi kurashda hamkorlikni yanada kuchaytirish masalalariga alohida e'tibor berilishi to'g'risida ham kelishib olindi.

Davlat rahbarlarining muloqoti ikki mamlakat rasmiy delegatsiyalarining kengaytirilgan tartibdagi muzokarasida davom etdi. Muzokarada savdo-iqtisodiy hamkorlikni yanada rivojlantirish va ijtimoiy sohadagi aloqalarni faollashtirishga oid masalalar asosiy o'rin egalladi. 2004-yil 28-iyun kuni "iqtisodiyot, sanoat va ilmiy-texnikaviy sohalarda hamkorlik bo'yicha" yangi bitimni imzoladi. O'zbekistonda 2004-yilda chexiyalik ishbiarmonlar sarmoyasi ishtirokida tuzilgan 30 ta korxonalar tashkil qilgan. Ular xalq iste'moli mollari, oziq-ovqat mahsulotlari, qurilish materiallari, dori-darmon ishlab chiqarish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash sohasida faoliyat ko'rsatmoqda. Tashqi iqtisodiy aloqalar agentligida Chexiyaning "Eriell Korporatsiya", "Marts TsZ", "Tomas Praga", "ChKD Nove Energo", "Ayveks-ChR", "Yason Trevel", "Yantsen" kabi kompaniyalari ro'yxatdan o'tgan.

O'zbekiston Tashqi iqtisodiy faoliyat milliy banki Chexiyaning "Cheshka Sportelna", "Investichni a postovni bank", "Komerchni bank", "Chek eksport bank" kabi banklari bilan aloqa o'rnatgan. "Asaka" banki "Obxodni bank" bilan hamkorlik qilmoqda.

O'zbekiston va Chexiya savdo-sanoat palatalari o'rtasidagi hamkorlik hamda sayyohlik, farmatsevtika, neft-gaz, kimyo sanoati korxonalarini yaqindan hamkorlik olib borilmoqda. O'zbekistonga Chexiyaning tramvay va trolleybuslari keltirilmoqda. "V.P.Chkalov nomidagi Toshkent aviatsiya ishlab chiqarish birlashmasi" davlat aktsiyadorlik jamiyati bilan Chexiya mudofaa vazirligi o'rtasida harbiy-transport samolyotlarini etkazib berish borasida muzokara olib borilmoqda. Ayni paytda O'zbekiston-Chexiya hamkorligida 16 ta loyiha ishlab chiqilmoqda [2].

O'zbekiston Chexiyaga asosan paxta tolasi, matolar, ayrim rangli metallarni sotadi, Chexiyadan esa uskunalar, rezina buyumlar va dori-darmon oladi. Binobarin, O'zbekistonda Chexiya mahsulotlariga, Chexiyada O'zbekiston mahsulotlariga talab va ehtiyoj bor. Ikki mamlakat iqtisodiyotida bir-biriga to'g'ri kelmaydigan tarmoqlar deyarli yo'q, aksincha, ko'pgina sohalarda ular bir-birini to'ldira oladi. Yurtimizda "Tatra", "Shkoda" kabi kompaniyalarni yaxshi bilishadi. Ikki tomonlama manfaatli sohalarda hamkorlikni kuchaytirish uchun yanada kengroq qulaylik yaratish lozim.

Fanlar akademiyasi, Qishloq va suv xo'jaligi, Xalq ta'limi, Sog'liqni saqlash vazirliklarining ilmiy muassasalari o'rtasida materialshunoslik, tibbiyot, mikroelektronika, yadro fizikasi, mashinasozlik, farmakologiya kabi sohalarda yaqin hamkorlik olib borilmoqda.

O'zbekiston Tashqi iqtisodiy faoliyat milliy banki bilan "Chexoslovenska obxodni banka A.S.2" o'rtasida kredit bitimi imzolandi. Jurnalistlar bilan uchrashuvda Islom Karimov va Vatslav Klaus muzokara natijalari haqida so'zlab, muloqot o'zaro ishonch ruhida o'tganini ta'kidladilar. Muzokaralar, imzolangan hujjatlar o'z samarasini berishiga, ya'ni o'zaro hamkorlik barcha sohalarda yangi pog'onaga

ko'tarilishiga ishonch bildirildi. Chexiya Prezidentiga Milliy universitetning Faxriy doktori unvoni berildi. O'zbekiston va Chexiya o'rtasidagi tovar ayirboshlash hajmi o'tgan yili 2011-yilga nisbatan 32,3 foizga oshib, 77,5 million, joriy yilning yanvar-sentyabr oylarida esa 77,8 million AQSh dollarini tashkil qildi[3].

Shavkat Mirziyoyev Prezident etib saylangandan so'ng, bu ikki davlat o'rtasidagi aloqalar yanada kuchaydi. Prezidentimiz 2023-yil 25-aprel kuni Toshkent shahrida rasmiy tashrif bilan bo'lib turgan Chexiya Bosh vazirri Petr Fiala boshchiligidagi hukumat delegatsiyasini qabul qildi. O'zbekiston-Chexiya munosabatlarini yanada rivojlantirish va ikki mamlakat o'rtasidagi amaliy hamkorlikni ustuvor yo'nalishlarini muhokama qilishdi. Chexiya O'zbekistonning Yevropadagi an'anaviy hamkoridir. Joriy yilda ikki tomonlama diplomatik munosabatlar o'rnatilganining 30 yilligi nishonlanmoqda. Keyingi bir necha yilda o'zaro tovar ayirboshlash hajmi 2 barobarga, qo'shma korxonalar va loyihalar soni esa 2,5 barobarga ortdi.

Bugungi kunda qurilish materiallari, tibbiy uskunalarini ishlab chiqarish, ishbiarmonlik infratuzilmasini rivojlantirish loyihalari amalga oshirilmoqda. Ta'lim, sog'liqni saqlash va madaniyat sohasidagi almashinuvlar har doimgidek faol. Mazkur tashrif doirasida O'zbekiston - Chexiya arxeologik ekspeditsiyasining 20 yilligiga bag'ishlangan ko'rgazma ochildi. Uchrashuv chog'ida o'z mintaqalarida sanoat peshqadamlari bo'lgan mamlakatlarning o'zaro manfaatli hamkorligida mavjud salohiyatni samarali ishga solish muhimligi alohida ta'kidlandi.

Hukumatlararo komissiya ishini faollashtirish va uning navbatdagi yig'ilishini o'tkazish zarurligi qayd etildi. Ishbiarmonlar kengashining faoliyatini qayta yo'lga qo'yilmoqda, uning doirasida O'zbekiston va Chexiya poytaxtlari va hududlarida biznes-forumlarni muntazam o'tkazib borish rejalashtirilmoqda. Gumanitar almashinuvni kengaytirish, shu jumladan, Chexiyaning yetakchi oliy ta'lim muassasalarida o'zbekistonlik talabalarning tahsil olishi uchun kvotalarni ko'paytirish va madaniy tadbirlar dasturini qabul qilish masalalariga alohida e'tibor qaratildi [4].

Chexiya Respublikasi mamlakatimizning Yevropadagi eng muhim hamkorlaridan biri sanaladi. Keyingi paytda, ayniqsa, iqtisodiy, investitsiyaviy munosabatlar tobora mustahkamlanib, o'zaro savdo aloqalari uchun qulay muhit yaratildi. Natijada, tovar ayirboshlash hajmi yil sayin ortmoqda. Xususan, 2022-yil davomida o'zaro savdo hajmi 184,8 million AQSH dollari, jumladan, eksport- 30,5 million AQSH dollari, import-154,2 million AQSH dollarini tashkil etdi.

Chexiyada yurtimizda ishlab chiqarilgan tabiiy mato va gazlamalar, shuningdek, xizmatlarga talab katta bo'lsa, o'z navbatida, mamlakatimizga farmatsevtika mahsulotlari, qurilish materiallari, elektrotexnika buyumlar yetkazib beriladi [5].

2023-yil 10-11 oktabr kunlari Chexiya Bosh vazirri Petr Fialaning taklifiga binoan O'zbekiston Bosh vazirri Abdulla Aripov boshchiligidagi hukumati delegatsiyasi rasmiy tashrif bilan ushbu mamlakatda bo'ldi. Tashrif yakunlari bo'yicha umumiy qiymati 800 million yevrodan ziyod investitsiya bitimlari va savdo shartnomalari imzolandi. Hukumat delegatsiyasi Brno shahrida an'anaviy tarzda 60 yildan beri har yili o'tkazib kelinayotgan "MSV - 2023" xalqaro sanoat ko'rgazmasida ishtirok etdi. Uning rasmiy ochilish marosimida O'zbekiston Respublikasi Bosh vazirri Abdulla Aripov so'zga chiqdi [6].

Ushbu ko'rgazmada 43 davlatdan 1260 ta kompaniya ishtirok etib, O'zbekiston delegatsiyasi alohida stand bilan ilk bor qatnashdi. "Made in Uzbekistan" Milliy standda avtomobilsozlik, elektrotexnika, kimyo sanoati, qurilish

materiallarini ishlab chiqarish borasidagi namunalar namoyish etildi.

Praga shahrida ikki mamlakat Bosh vazirlari ishtirokida O'zbekiston-Chexiya biznes forumi bo'lib o'tdi. Unda Abdulla Aripov va Petr Fiala siyosiy, savdo-iqtisodiy, investitsiyaviy va madaniy-gumanitar sohalarda ishonchni oshirish orqali ikki tomonlama munosabatlarni chuqurlashtirish istiqbollarini nazarda tutuvchi kengaytirilgan hamkorlikni o'rnatish to'g'risidagi qo'shma deklaratsiyani qabul qildi.

Delegatsiya rahbarlari ishtirokida hamkorlikni faollashtirishga qaratilgan quyidagi ikki tomonlama hujjatlar imzolandi:

O'zbekiston Respublikasi Hukumati bilan Chexiya Respublikasi Hukumati o'rtasida Shaxslarning readmissiyasi va tranziti to'g'risida bitim;

O'zbekiston Respublikasi Hukumati bilan Chexiya Respublikasi Hukumati o'rtasida Shaxslarning readmissiyasi va tranziti to'g'risida bitimning ijro bayonnomasi;

O'zbekiston Respublikasi Hukumati bilan Chexiya Respublikasi Hukumati o'rtasida diplomatik pasport egalari viza talablaridan ozod etish to'g'risida bitimlar [7] imzolandi.

Bugungi kunda O'zbekiston va Chexiya o'rtasidagi qishloq xo'jaligi sohasidagi savdo aloqalari ijobiy o'sish dinamikasini ko'rsatmoqda.

Bu ishlarning davomi o'laroq, O'zbekiston Qishloq xo'jaligi vaziri hamda Chexiya Respublikasi Qishloq xo'jaligi vaziri Marek Vybormiy o'rtasida anglashuv memorandumini imzolandi. Bu esa ikki davlat savdo salohiyatini yanada oshirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

2022-yil boshidan joriy yilning oktyabr oyigacha mamlakatlar o'rtasidagi qishloq xo'jaligi mahsulotlarining tovar ayirboshlash hajmi bor yo'g'i 4 million dollarni tashkil etgan. Bugungi bo'lib o'tgan biznes-forum esa bu ko'rsatkichni bir necha barobarga oshirishga xizmat qiladi [8].

O'zbekiston Respublikasi hukumati bilan Chexiya Respublikasi hukumati o'rtasida kengaytirilgan hamkorlikni o'rnatish to'g'risida [9] qo'shma deklaratsiya imzolandi.

2023-yil 18-iyul kuni Toshkentdagi Hilton mehmonxonasida O'zbekiston - Chexiya biznes forumi bo'lib o'tdi. O'zbekiston-Chexiya hukumatlararo komissiyasining 9-yig'ilishi doirasida tashkil qilingan mazkur forumda O'zbekiston tog'-kon sanoati va geologiya vaziri Bobir Islamov hamda Chexiya Respublikasi sanoat va savdo vaziri Yozef Sikela, shuningdek ushbu vazirliklarning rahbar va mas'ul xodimlari qatnashishdi.

Forumda tog'-kon sanoati, ko'mir sifatini boshqarish tizimi, geologik tadqiqotlar, tog'-kon uskunalari ishlab chiqarish, misni qayta ishlash, muhim foydali qazilmalarni (pegmatitlarni) qazib olish va qayta ishlash, shisha buyumlar ishlab chiqarish va boshqa yo'nalishlarda hamkorlik hamda investitsiya loyihalarini amalga oshirish imkoniyatlari muhokama qilindi. Tadbirda vazirliklar rahbarlari ikki tomonlama xalqaro hamkorlik anglashuv memorandumini imzoladilar [10].

2023-yil 26-aprelda Prezident Shavkat Mirziyoyev Chexiya Respublikasi Bosh vaziri Petr Fiala boshchiligidagi hukumat delegatsiyasini qabul qildi [11]. O'zbekiston va Chexiya hamkorlikning har bir yo'nalishi bo'yicha ishchi guruhlar tuzish va "yo'l xarita" larini ishlab chiqadi. Bu haqida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Chexiya Bosh vaziri bilan bo'lib o'tgan uchrashuvda ma'lum qilindi.

Mazkur kelishuvga binoan, qazib chiqarish tarmog'i, energetikani modernizatsiya qilish, energetik mashinasozlik, elektrotexnika, qishloq xo'jaligi, to'qimachilik va charm sanoati, transport va logistika, to'g'ridan to'g'ri aviaqatnovlarni yo'lga qo'yish, transport yo'laklarini rivojlantirish va boshqalar ustuvor yo'nalishlar sifatida qayd etildi. O'zbekistonda Chexiyaning ilg'or texnologiyalarini keng joriy qilishga qaratilgan loyihalarni qo'llab-quvvatlash va birgalikda moliyalashtirish vositalaridan foydalanish muhimligi ko'rsatib o'tildi.

O'zbekiston va Chexiya oliy ta'lim muassalari o'rtasida ham o'zaro ilmiy aloqalar kun sayin kengaymoqda. Termiz iqtisodiyot va servis universiteti ham Chexiyaning bir qator nufuzli oliy o'quv yurtlari bilan ilmiy hamkorlik aloqalarini o'rnatgan. 2024 yil 3-17 iyun kunlari Termiz iqtisodiyot va servis universiteti professor-o'qituvchilari Chexiyadagi Yevropa amaliy fanlar va menejment institutida "Ta'limda sun'iy intellekt: istiqbollarini va oqibatlarini" mavzusidagi malaka oshirish kurslarida ishtirok etishdi.

Mazkur kursda universitet professor-o'qituvchilari oliy ta'limda sun'iy intellektdan samarali foydalanish, uning salbiy ta'sirining oldini olishga bag'ishlangan yangiliklardan xabardor bo'lishdi.

**Xulosa va takliflar.** Umuman olganda, shunday xulosa qilish mumkinki, o'tgan davr mobaynida, ikki do'st va hamkor davlatlar O'zbekiston va Chexiya Respublikalari o'rtasida keng qamrovli hamkorlik aloqalari olib borilib, katta yutuqlarga erishildi. O'zaro do'stlik va hamkorlikka asoslangan bu aloqalar kelgusida bundanda yuksalishi muqarrardir.

## ADABIYOTLAR

1. <http://geografiya.for.uz/yevropa-mamlakatlari/628-chexiya.html>
2. [https://uz.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekiston\\_%E2%80%94\\_Chexiya\\_munosabatlari](https://uz.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekiston_%E2%80%94_Chexiya_munosabatlari)
3. <https://darakchi.uz/oz/3124> Jamiyat 12.11.2013, 09:14
4. <https://zamin.uz/jamiyat/115453-shavkat-mirziyoyev-chexiya-bosh-vaziri-boshchiligidagi-delegatsiyani-qabul-qildi.html>
5. <https://gov.uz/oz/lists/view/1191/>
6. <https://www.gazeta.uz/oz/2023/10/12/czech/>
7. <https://buzb.uz/uz/news/chexiyada-ozbekiston-chexiya-biznes-forumi-bolib-otdi>
8. <https://www.agro.uz/131023-1/>
9. <https://lex.uz/uz/docs/-6669623>
10. <https://old.gov.uz/uz/news/view/>
11. <https://www.gazeta.uz/oz/2023/04/26/innoprom/>